

ASIA

Kantelu äänestämistä

1 KANTELUKIRJOITUS

Oikeuskanslerinvirastoon on 7.4.1999 saapunut A:n kirjoitus, jossa hän kertoo, ettei tulottomana voi hankkia henkilöllisyystodistusta eikä siten myöskään äänestää.

2 ASIAN AIKAISEMPI TUTKINTA OIKEUSKANSLERINVIRASTOSSA

Sama asia on ollut oikeuskanslerin tutkittavana erään toisen henkilön tekemän kantelun perusteella (dnro 978/1/96). Oikeuskansleri Jorma S. Aalto on hankittuaan lausunnon oikeusministeriöltä ja sisäasiainministeriöltä antanut päätöksen 15.1.1997. Siinä hän on todennut muun ohella seuraavaa:

Hallitusmuodon 11 §:n mukaan äänestysoikeuden käyttö valtiollisissa vaaleissa ja kansanäänestyksessä sekä kunnallisvaaleissa ja kunnallisessa kansanäänestyksessä on mainittu eräänä keskeisenä perusoikeutena. Mainitun lainkohdan mukaan julkisen vallan tehtävänä on edistää yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa häntä itseään koskevaan päätöksentekoon. Oikeuskanslerin tehtäväksi on asetettu hallitusmuodon 46 §:n mukaan valvoa myös perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista.

Henkilöllisyyden todentava todistus on käytännössä pakollinen äänestystilanteessa. Se on siten keskeisimmän kansalaisen yhteiskuntaan vaikuttamisen ja samalla perusoikeuden käytön edellytys. Henkilöllisyyden todentavaa todistusta antavat viranomaiset eivät ole pitäneet mahdollisena tällaisen todistuksen antamista maksutta. Vaikkakin asianomaisten viranomaisten esittämällä näkökohdilla on heidän oman näkökulmansa kannalta merkitystä, omaksuttu tulkinta on perusoikeussäännösten vastainen. Kansalaisen varattomuus ei saa olla este äänestysoikeuden käyttämisen

edellytyksenä vaadittavan todistuksen hankkimiseksi. Kun poliisin antama henkilöllisyystodistus on laadultaan yleinen, voitaisiin asia mielestäni järjestää siten, että välttämättömissä tilanteissa tällainen todistus olisi saatavissa nimenomaan poliisiviranomaiselta. Henkilöllisyystodistuksen saaminen tässä tarkoituksessa on kansalaisen perusoikeuden täyttämisen kannalta välttämätön. Tällaisesta todistuksesta mahdollisesti aiheutuvat kustannukset tulee yhteiskunnan suorittaa viime kädessä välttämättömästä toimeentulosta ja huolenpidosta huolehtivien sosiaaliviranomaisten puolelta.

3 HANKITTU SELVITYS

Pyysin sisäasiainministeriötä, oikeusministeriötä ja sosiaali- ja terveysministeriötä ilmoittamaan minulle, mihin toimenpiteisiin ne olivat ryhtyneet edellä tarkoitettussa asiassa.

3.1 Sisäasiainministeriön selvitys

Sisäasiainministeriö on selvityksessään kertonut seuraavaa.

Ministeriön poliisiosasto oli oikeuskanslerin 15.1.1997 antaman päätöksen johdosta antanut kihlakuntien poliisilaitoksille selvitykseen oheistetun kirjeen (dnro 3/641/99, 10.3.1999). Siinä poliisiosasto ilmoitti, ettei väliaikaisesta henkilökortista, joka annetaan henkilölle äänestämistä varten valtiollisissa vaaleissa ja kansanäänestyksissä, kunnallisissa vaaleissa ja kansanäänestyksissä sekä Euroopan parlamentin vaaleissa, tule periä maksua, jos henkilöllä ei ole muuta henkilöllisyyttä osoittavaa asiakirjaa. Kirjeen mukaisesti poliisilaitokset olivat jo vuonna 1999 pidettyjä vaaleja varten myöntäneet maksutta henkilöille äänestämistä varten väliaikaisia henkilökortteja.

Sisäasiainministeriön päätöstä poliisin suoritteiden maksullisuudesta muutettiin 19.8.1999 annetulla päätöksellä, joka tuli voimaan 1.9.1999. Tällöin maksupäätökseen otettiin edellä oleva maininta jo aiemmin kirjeellä voimaan saatetusta käytännöstä, jolloin poliisi myöntää henkilökortin maksutta äänestämistä varten. Päätöksen 2 §:n 7 momentin mukaisesti maksua ei peritä väliaikaisesta henkilökortista, joka annetaan henkilölle äänestämistä varten valtiollisissa vaaleissa tai kansanäänestyksessä, kunnallisissa vaaleissa tai kansanäänestyksessä sekä Euroopan parlamentin vaaleissa, jos henkilöllä ei ole muuta henkilöllisyyttä osoittavaa asiakirjaa.

3.2 Oikeusministeriön selvitys

Oikeusministeriö on selvityksessään selostanut henkilöllisyyden selvittämistä vaaleissa koskevia säännöksiä.

Voimassa olevaan vaalilakiin (714/1998) on henkilöllisyyden selvittämisestä otettu samansisältöiset säännökset (57 § 2 mom. ja 75 § 2 mom.).

Vuoden 1999 eduskuntavaaleja ja saman vuoden europarlamenttivaaleja varten laadituissa oikeusministeriön julkaisuissa nro 2 "Vaalilautakunnan tehtävät" kohdassa 4.3.2 henkilöllisyyden tarkastamisesta on seuraavaa:

"Äänestäjä on velvollinen esittämään vaalilautakunnalle selvityksen henkilöllisyydestään. Selvityksen ei tarvitse olla henkilötodistus (esimerkiksi ajokortti) silloin kun vaalilautakunta tuntee äänestäjän tai äänestäjän henkilöllisyys käy jostakin muusta asiakirjasta epäilyksettä selville. Jos vaalilautakunta ei kuitenkaan tunne äänestäjää, sen on aina pyydettävä nähtäväkseen tämän henkilötodistus. Mikäli äänestäjän henkilöllisyys ei selviä, vaalilautakunta ei saa antaa hänen äänestää."

Edelleen ministeriön julkaisuissa nro 3 "Vaalitoimikunnan tehtävät", nro 4A "Ennakoäänestys postissa" ja nro 4B "Ennakoäänestys kunnan yleisessä ennakoäänestyspaikassa" äänestäjän henkilöllisyyden tarkastamisesta ensin mainitun julkaisun kohdassa 3.7.1 ja viimeksi mainittujen julkaisujen kohdissa 2.7.1 on seuraavaa:

"Ilmoittautuessaan äänestämään äänestäjän on esitettävä riittävä selvitys henkilöllisyydestään. Säännönmukaisessa tapauksessa äänestäjän tulee esittää henkilötodistus tai muu valokuvalla varustettu henkilöllisyyden osoittava asiakirja. Tällaista asiakirjaa äänestäjältä ei kuitenkaan ole ehdottomasti vaadittava, jos hänen henkilöllisyytensä muutoinkin on varmasti todettavissa."

Vastaavanlainen määräys on myös määräyksissä ja ohjeissa nro 5 "Ennakoäänestys ulkomailla".

Julkaisuissa nrot 4A ja 4B tämän määräyksen jäljessä on seuraavaa tarkentava teksti:

"Postin ohjeissa henkilöllisyyden todistamisesta todetaan muun muassa seuraavaa:

"Todistamiseen kelpaa henkilöllisyystodistus, jossa on

- henkilön täydellinen nimi,
- henkilötunnus,
- henkilön nimikirjoitus,
- antajan leimalla varustettu valokuva,
- antopäivä ja antajan allekirjoitus.

Muut selvitykset henkilöllisyyden toteamiseksi voidaan hyväksyä harkinnanvaraisesti. Henkilötodistus on pätevä, jos asiakkaan henkilöllisyys voidaan sen perusteella luotettavasti todeta."

Oikeusministeriö tulee antamaan vuoden 2000 presidentinvaalia varten vastaavanlaiset määräykset ja ohjeet. Ministeriö tulee näissä ohjeissa myös viittaamaan poliisin suoritteiden maksullisuudesta annetun sisäasiainministeriön päätöksen (18.12.1996/1252) 2 §:n 7 momenttiin

(19.8.1999/864). Tämän säännöksen mukaan maksua ei peritä väliaikaisesta henkilökortista, joka annetaan henkilölle äänestämistä varten valtiolisissa vaaleissa, kunnallisvaaleissa tai kansanäänestyksessä sekä Euroopan parlamentin vaaleissa, jos henkilöllä ei ole muuta henkilöllisyyttä osoittavaa asiakirjaa.

Yksittäistapauksissa ratkaisu siitä, millainen selvitys kussakin yksittäistapauksessa on riittävä, jos äänestäjää ei tunneta, on vaalilain mukaan vaalilautakunnalla. Kuluvana vuonna toimitetuissa eduskuntavaaleissa ja europarlamenttivaaleissa eräissä vaalilautakunnissa oli aina vaadittu kuvallinen henkilötodistus, toisissa vaalilautakunnissa oli henkilöllisyys katsottu selvitettyksi esimerkiksi myös silloin, kun äänestäjällä oli mukanaan ilmoituskortti ja hän osasi ilmoittaa henkilötunnuksensa (henkilötunnus on merkitty vaaliluetteloon, sitä ei ole ilmoituskortissa). Henkilöllisyys oli yleensä katsottu selvitettyksi myös silloin, kun toinen henkilö, joka pystyi esittämään asianmukaisen selvityksen omasta henkilöllisyydestään, tunnisti äänestäjän. Vaalilain mukaan vaalilautakunta kantaa vastuun, jos osoittautuu, ettei henkilöllisyyttä ole riittävästi selvitetty.

3.3 Sosiaali- ja terveysministeriön selvitys

Sosiaali- ja terveysministeriö on selvityksessään selostanut toimeentulotuesta annetun lain sisältöä ja taustaa. Selvityksessä on ensin käsitelty toimeentulotuen tarkoitusperiä ja suuruuden määräytymistä sekä tällöin huomioon otettavia menoja. Tämän jälkeen on todettu muun ohella seuraavaa.

Poliisiviranomaisen antaman henkilöllisyystodistuksen hankkiminen maksaa 130 mk. Äänestystilanteissa kelvollinen henkilöllisyyden todiste on myös kuvallinen Kela-kortti, jonka hinta on 100 mk. Tämän lisäksi joko henkilöllisyystodistusta tai Kela-korttia hankittaessa saattaa henkilölle aiheutua valokuvan hankkimisesta aiheutuvia kustannuksia, mikäli tarkoitukseen soveltuvia valokuvia (2 kpl) ei ole käytettävissä. Näiden hankkiminen maksaa halvimmillaan 25 mk.

On tulkinnanvarainen asia, miten äänestämistä varten tarvittavan henkilöllisyystodistuksen tai Kela-kortin hankinnasta aiheutuvat kustannukset tulisi ottaa huomioon toimeentulotuessa. Asian harkintaan vaikuttanee myös se, onko kyseessä pitkäaikaisesti tuen varassa oleva henkilö vai toimeentulotukeen vain tilapäisesti turvautuva henkilö.

Ministeriöllä on tarkoitus vuoden 1999 aikana laatia uusi opas toimeentulotuesta. Oppaaseen on tarkoitus sisällyttää mm. selvityksessä mainituissa tutkimuksissa esiin tulleita seikkoja erityisesti myönnettäessä tukea pitkäaikaisesti tuen piirissä oleville. Ministeriö harkitsee myös henkilöllisyystodistuksen hankintaa koskevan suosituksen sisällyttämistä oppaaseen.

4 RATKAISU

Tämän asian olen tutkinut.

Henkilökortin maksullisuudesta joissakin tapauksissa äänestämislle aiheutunut este on poistunut 1.9.1999 lukien, kun sisäasiainministeriön päätös poliisin suoritteiden maksullisuudesta annetun päätöksen 2 §:n muuttamisesta tuli voimaan. Pykälän uudessa 7 momentissa määrätään:

Maksua ei peritä myöskään väliaikaisesta henkilökortista, joka annetaan henkilölle äänestämistä varten valtiollisissa vaaleissa tai kansanäänestyksessä, kunnallisvaaleissa tai kansanäänestyksessä sekä Euroopan parlamentin vaaleissa, jos henkilöllä ei ole muuta henkilöllisyyttä osoittavaa asiakirjaa.

Henkilökorttilain (829/1999) 2 §:n mukaan väliaikaisessakin henkilökortissa on oltava kortinhaltijan valokuva. Tämän hankkimisesta voi aiheutua vähäisiä kustannuksia. Kun sosiaali- ja terveysministeriö on ilmoittanut harkitsevansa henkilöllisyystodistuksen hankintaa koskevan suosituksen sisällyttämistä uuteen toimeentulotukea koskevaan oppaaseen, tulkitsen ilmoituksen tarkoittavan väliaikaisen henkilökortin valokuvasta aiheutuvia kustannuksia. - Saadun tiedon mukaan uuden oppaan on tarkoitus aiemmasta aikataulusta poiketen ilmestyä vuoden 2001 alkupuolella.

Edellä esitetyn johdosta kantelu ja oikeuskanslerin päätös 15.1.1997 dnro 978/1/96 eivät anna puoleltani aihetta enempään toimenpiteisiin.

Oikeuskansleri

Paavo Nikula

Vanhempi

oikeuskanslerinsihteeri Heikki Vasenius